
**ОПЕРАЦИИ ПРИ ИНЦИДЕНТИ,
СВЪРЗАНИ С РАДИАЦИОННАТА СИГУРНОСТ**

Никифор СТЕФАНОВ*

Radiation-related incidents are always dangerous, but when terrorist organizations seek to acquire radioactive sources that can be used by them, the security of the source becomes extremely important.

Радиоактивните източници от години се ползват масово за доброто на хората, осигуряват ключови възможности в петролната и газовата индустрия, в енергетиката, строителството и хранителната промишленост. Те се използват за лечението на милиони пациенти, за диагностика и терапия. Освен това научни, правителствени и частни институти използват радиоактивни източници в своята научноизследователска дейност. Някои от тези източници са точно източниците, които според Международната агенция за атомна енергия (МААЕ) и специалните служби по целия свят са изключително опасни и ако не са добре защитени, лесно могат да бъдат използвани от терористите за целите на радиационния тероризъм, предизвиквайки смъртоносни или животозастрашаващи поражения върху човешкото здраве или постоянни увреждания,

* Авторът е заслужил професор, доктор, директор на Центъра за подготовка на докторанти (ЦПД) – Докторантско училище, във Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

които да влошат качеството на живот. „През последните години като цяло в световен мащаб се увеличи броят на терористичните организации, окупниха се и се развиха техните структури и всичко това бе съпроводено с успешното им взаимодействие с организираната престъпност.“¹ Успешното разрешаване на радиационни инциденти не само елиминира непосредствената опасност, но вдъхва и увереност в обществото относно способностите на структурите за сигурност и обществен ред да го защитят.

Бързите и адекватни действия на добре обучени и подходящо оборудвани представители на законоприлагащите институции по защита на националната сигурност са жизненоважно условие за възпрепятстването на терористите да придобият радиоактивни източници.

Анализът и оценката на дейността на персонала на обектите, на охранителите и правоохранителните органи на място, където се използват и съхраняват радиоактивни източници, показват, че те изпълняват важна роля при уведомяване по време на кражба или саботаж, но не притежават необходимото обучение и оборудване, за да предприемат незабавни ефективни действия за неутрализиране на терористите. „Терористите са предварително добре подготвени. Най-често работят в група, което подпомага поддържането на съпротивителните им сили за относително дълъг период от време. Терористичните групи работят по предварително разработени сценарии и често са готови да загинат в името на своята кауза.“² Неутрализирането на терористите се постига с организирането и провеждането на операции, които включват разузнаване, подготовка, провеждане и прилагане на специални тактически действия. Целта на операциите е задържане или ликвидиране на терористите, освобождаване на персонала и охранителите на обектите, взети за заложници, при висока степен на безопасност за участниците в операцията и намиращите се в района служители и предотвратяване на радиационен тероризъм. За осъществяването на тези дейности е целесъобразно формирането

¹ **Дойков, Н.,** З. Киряков. Противодействие на тероризма. София: Ви Джи Ес Дизайн 2001, 2010, с. 208. ISBN 978-954-92205-2-0.

² **Дойков, Н.** Основни препоръки и правила за поведение при терористични заплахи. София: Ви Джи Ес Дизайн 2001, 2010, с. 41. ISBN 978-954-92205-1-3.

на **сили за начално реагиране**³. Това са органи на място в обекта или извън него, които трябва да осигурят навременна, адекватна и ефективна намеса (реакция) по време на първоначалните етапи на инциденти, свързани с радиационната сигурност. Ролята на силите за начално реагиране трябва да се свързва с първоначалната намеса, което означава, че те или успяват да разрешат случая, или подготвят почвата за специализирани сили, които пристигат на мястото и продължават операцията. Най-вероятно е началното реагиране да се извършва от териториалните поделения на полицията, първо с нарядите, които се използват за охрана на обществения ред или обекти, а впоследствие и с останалите дежурни сили, но не е изключено и в даден обект да има и специални органи за реагиране на инциденти.

Силите за начално реагиране е необходимо да бъдат добре обучени, да са уверени в способността си да предприемат най-подходящите действия, когато е необходимо. Практически насоченото обучение е жизнено необходимо условие за осигуряване на знания и умения, необходими за действия в критичните секунди на инцидента. Психическата подготовка на служителите е от важно значение за своевременна, адекватна и ефективна реакция. „Целенасочената психо-физическа подготовка е насочена към формиране на адекватна ситуативна психо-физическа готовност за преодоляване на ситуации с различна степен на екстремалност.“⁴

Анализ, проведен от ФБР,⁵ показва, че операция при инцидент, свързан с радиационната сигурност, се развива хронологично в четири фази:

- **Първа фаза – преди конфронтацията;**
- **Втора фаза – незабавни действия;**
- **Трета фаза – планиране на извънредно и преднамерено събитие;**
- **Четвърта фаза – интервенция и разрешаване.**

Първа фазата – преди конфронтацията, е фаза на планиране и обхваща всички онези изпреварващи дейности и подготовка,

³ **Руководство** для лиц, принимающих первые ответные меры в случае радиологической аварийной ситуации. Vienna, Austria: IAEA, 2007.

⁴ **Борисов**, Т. Теория и методика на психо-физическата подготовка за действие в екстремални ситуации. Пловдив: Паисий Хилендарски, 2015, с. 9. ISBN 976-619-90178-7-6.

⁵ **Pacifi** Northwest National Laboratory. 2013.

които се провеждат, преди да се случи инцидентът. Планът за действие преди инцидента съдържа подробно разработени процедури при възникване на заплахата от инцидент, свързан с радиационната сигурност. При планирането първо се установява определено командване или йерархия. Инцидентът може да се преодолее с минимален риск за всички засегнати само чрез създаване на стройна организация и ред на действия. Точно определената командна структура вдъхва увереност и предотвратява възникването на паника. При планирането се определя един **команден център**, в който ръководните кадри, определени да го управляват, трябва да са оторизирани да вземат решения за необходимите действия при заплахата от инцидент, свързан с радиационната сигурност.

През втората фаза – незабавни действия, силите за начално реагиране участват активно, защото след първите 2 – 3 минути ролята на тези сили преминава повече в сферата на подкрепата. Стъпките на първа и втора фаза включват: обучение и планиране за извънредни ситуации, при това първата фаза според нас е основополагаща и е в основата на всички останали фази. Обучението⁶ на силите за реагиране изисква то да се провежда непрекъснато и в съчетание с тактико-технически изпитания и практическа подготовка. Това може да се постигне чрез вътрешно обучение, съвместни тренировъчни учения и тактико-технически изпитания. „Тактическите умения и навици се формират в процеса на обучението и усъвършенстването на техниките за самозащита при нападение в различни ситуации. В процеса на усъвършенстване на техниките при самозащита се развива способността за бързо възприемане и оценка на ситуацията и вземане на правилно решение, изработване на план за действие и др.“⁷ Методите на обучение следва да бъдат оценявани и актуализирани постоянно, за да не се допуснат пропуски и загуба на ефективност. Всички програми и планове за обучение е необходимо периодически да бъдат подлагани на критичен анализ, за да се отчитат положителните и отрицателните страни в подготовката. На базата на изводите от критичния анализ е целесъобразно да се организира и провежда следващият тренировъчен цикъл, който да гарантира ефективни варианти за дейст-

⁶ **Руководство** для лиц... Цит. съч.

⁷ **Борисов**, Т. Специализирана самозащита на служители от сектора за сигурност и обществен ред. София: ИНСА, 2015, с. 130. ISBN 978-954-718-376-6.

вие на силите за начално реагиране. Всяка законоприлагаща организация трябва да отговаря за разработването и прилагането на собствени специфични програми за обучение, които да бъдат съгласувани с всички структури, участващи в дадена операция. В определени случаи структурите, участващи в процеса на реагиране на инцидент с радиоактивни материали, е целесъобразно да включат в подготовката си съвместни тренировъчни обучения с цел гарантиране на организирането, управлението и осигуряването на участниците.

Изучавайки случаите на инциденти с радиоактивни материали, в които присъства престъпен елемент, стигнахме до извода, че в по-голямата част от тях **силите за начално реагиране** се намират в неизгодна позиция. Терористите са добре подготвени и разполагат с предварително разработен подробен план за действие.

След подаването на сигнала „Аларма“ първите 2 – 3 минути са най-важните при реагиране на инциденти, свързани с радиационната сигурност, и обикновено предопределят развръзката. Ако **силите за начално реагиране** успеят да прекъснат терористите, преди да изпълнят задачата си, това ще осигури повече време за пристигането на допълнителни екипи на място и включването им в операцията. Макар и много кратък, този интервал от време е и най-важният момент в реагирането на инцидента.

Фазата на незабавните действия включва онези действия на **силите за начално реагиране**, които им позволяват да стигнат навреме и да прекъснат или неутрализират терористите, да овладяят положението и да изолират района. Алгоритъмът на тази фаза се осъществява при спазването на следните стъпки:⁸

- начални действия;
- задължения на силите за начално реагиране;
- овладяване на ситуацията и изолиране на мястото;
- допълнителни ресурси;
- евакуация.

Първата стъпка – началните действия, протича в няколко периода. **Първият период** се отнася до действията, които се осъществяват от силите за реагиране още докато пътуват за заемане на изгодно положение спрямо обекта. Реагирането по безопасен и предпазлив начин е едно от основните задължения на всеки член

⁸ Pacifi... Op. cit.

на екип за начално реагиране. **Вторият период** е определяне на точното местоположение и естество на инцидента. **Третият период** е събиране на възможно най-много информация за извършителите на терористичния акт, за заложници (ако има такива), за превозното средство, с което са се придвижили, за района на инцидента и за оценката на алармения сигнал, за заплахата за населението и т.н. От важно значение за действията на силите за начално реагиране е дали дежурният е предал необходимата информация по радиостанцията на всички членове от екипите на силите за реагиране, за да са запознати с фактите в случай, че се наложи преследване или оперативно-издирвателна операция.

Четвъртият период се отнася до управлението на началните действия. Първият ръководен служител на силите за реагиране, който се явява на мястото на инцидента, поема командването, докато дойде друго, по-висшестоящо, лице или началник, което да поеме управлението и отговорността.

Петият период включва: идентифициране на потенциалната зона на опасност, която би могла да провали операцията; определяне и предаване на информация за подходите към мястото, за да се избегне зоната на опасност; определяне на междинен пункт на място, което няма да възпрепятства действията на силите и което може да се използва за организиране на подкрепленията при пристигането им и определяне на вътрешен периметър, на който да се разположат позиции на екипите. Вътрешният периметър следва да бъде определен възможно най-рано, за да може да се установи контрол на място. Той може да бъде вътре в сграда или част от терена отвън. Размерите и формата на вътрешния периметър зависят от ситуацията и наличните ресурси, във всички случаи обаче следва да бъде достатъчно голям за овладяване на инцидента. Първоначално е възможно в периметъра да се намират персонал и невинни минувачи. Действията⁹ на силите за начално реагиране трябва да го превърнат в „стерилна зона“, в която да се намират единствено:

- терористи;
- заложници (хора или материали);
- екипи на силите за начално реагиране;
- избрани лица от специалното тактическо звено.

⁹ **Руководство** для лиц... Цит. съч.

Вътрешният периметър може да бъде установен по много начини в зависимост от ситуацията и физическите характеристики на сградата и терена. Позициите трябва да бъдат предварително планирани и отразени в документите на обектовото досие. След като силите за начално реагиране са вече на място и вътрешният периметър е определен, необходимо е да се предприемат още няколко действия, които ще посочим с втората стъпка от втората фаза.

По време на **втората стъпка от незабавните действия – задължения на силите за начално реагиране**, силите за начално реагиране изпълняват следните задачи: потвърждаване на положението, осигуряване на комуникациите, овладяване на ситуацията, събиране на допълнителна информация от по-добре запознат персонал, определяне и изискване на допълнителни ресурси. Потвърждаването на положението в командния център изисква събирането на възможно най-пълна информация, която да се предаде на екипите. Независимо от естеството на алармата е необходимо да се спре достъпът до мястото (никой да не излиза или влиза), докато статутът на алармата не бъде потвърден. Освобождаването на каналите за свръзка изисква никой да не ползва ефира на радиостанциите, освен ако не е лице от силите за реагиране или лице, което е вече на мястото, за да ползва радиоефира за спешна свръзка.

Овладяване на ситуацията е третата стъпка от незабавните действия на силите за начално реагиране, която ще им позволи проблемът да бъде разрешен в контролирана среда. „Овладяване на ситуацията“ означава блокиране на терористите така, че те да не могат да напуснат района. С установяването на вътрешния периметър се поставя началото на овладяването на положението. Овладяването е от решаващо значение и не би могло да бъде успешно, ако периметърът не бъде установен начално. Източникът не бива да напусне обекта, тъй като управлението на стационарна заплаха е много по-лесно от управлението на движеща се заплаха. Ако инцидентът се проточи, е позволено движението на заплахата единствено в случай, че това увеличава тактическите предимства на екипа и предимствата при водене на преговори. Районът се изолира, като не се разрешава никой да влиза или излиза от него, след като веднъж е установен вътрешният периметър. Ситуации, свързани със задействане на взривно устройство, барикадиране на терористите или спасяване на заложници, изискват тактически действия за непосредствено неутрализиране на извършителите на

престъпления. Когато се преминава от фазата на реагиране на силите за начално реагиране към фазата на аварийна реакция на тактическите екипи, е необходимо да се установи външен периметър. Външният периметър заобикаля вътрешния и служи като мрежа на безопасност. Ако терорист успее да пресече вътрешния периметър, задължително е да бъде спрял във външния периметър. Външният периметър трябва да бъде извън зоната на видимост и чуване на терористите. Той следва да бъде достатъчно голям, за да може да защити населението и да осигури аварийен команден пост, тактическа евакуационна зона и междинен пункт.

По време на фазата на незабавните действия от изключително важно значение е да бъде определена необходимостта от **допълнителни ресурси – дежурните сили за борба с тероризма**. Изискването им може да отнеме значително време, преди те да пристигнат на място и да се разгърнат по най-добрия начин. Следователно колкото по-рано бъдат извикани, толкова по-скоро ще бъдат в състояние да окажат подкрепа. От инцидента зависи какви допълнителни ресурси ще бъдат изискани, които е възможно да включват:¹⁰

- щурмови екипи;
- осигуряващи екипи;
- група за отвлечане на вниманието;
- група за преговори;
- медицински пункт;
- специалисти по обезвреждане на взривни вещества;
- команден пункт.

При инциденти, криещи опасност за населението, задължително се провежда **евакуация**. Последната започва от вътрешния периметър в района с най-голям риск и продължава навън, към външния периметър. Евакуацията е най-успешна, когато е координирана и всичко става тихо, спокойно и по предварително планирани маршрути към евакуационната/ите зона/и. Евакуираните задължително се водят на отчет и се идентифицира статутът им (терорист, жертва, персонал, свидетел, случаен минувач и т.н.).

В заключение, ако даден инцидент не бъде овладян в първите 2 до 3 минути, най-вероятно ситуацията ще се окаже прекалено сложна, за да бъде ефективно разрешена от силите за начално реа-

¹⁰ Пак там.

гиране. Тогава задължително се преминава към **третата фаза – планиране на извънредно и преднамерено събитие, и четвъртата фаза – интервенция и разрешаване**. Тези две фази са финални и обикновено до тях се стига при мащабни и продължителни инциденти, в които се включват специализирани сили и средства, които като правило разполагат с възможности, значително превъзхождащи обучението и оборудването на силите за начално реагиране. В такива случаи се привеждат в изпълнение националният план за противодействие на тероризма и националният план за защита при бедствия.

Литература

1. **Борисов, Т.** Теория и методика на психо-физическата подготовка за действие в екстремални ситуации. Пловдив: Паисий Хилендарски, 2015. ISBN 976-619-90178-7-6.
2. **Борисов, Т.** Специализирана самозащита на служители от сектора за сигурност и обществен ред. София: ИНСА, 2015. ISBN 978-954-718-376-6.
3. **Дойков, Н.** Основни препоръки и правила за поведение при терористични заплахи. София: Ви Джи Ес Дизайн 2001, 2010. ISBN 978-954-92205-1-3.
4. **Дойков, Н., З. Киряков.** Противодействие на тероризма. София: Ви Джи Ес Дизайн 2001, 2010. ISBN 978-954-92205-2-0.
5. **Руководство** для лиц, принимающих первые ответные меры в случае радиологической аварийной ситуации. 2007.
6. **Racifi** Northwest National Laboratory. 2013.